

Inleiding

Dr. Edward Kleemans (WODC)

Deze nieuwsbrief verschijnt aan de vooravond van de CIROC-studiedag over alternatieve strategieën ter bestrijding van georganiseerde criminaliteit. Een belangrijk voorbeeld van een dergelijke alternatieve aanpak is de bestuurlijke aanpak die in de gemeente Amsterdam vorm heeft gekregen in het Wallenproject en het Van Traa-project. In het eerste artikel van deze nieuwsbrief gaat Wim Huisman in op de belangrijkste conclusies van een zojuist verschenen evaluatie. Over de stand van zaken op het gebied van XTC-productie en XTC-handel bericht Marianne van Ooijen-Houben, op basis van de recent verschenen criminaliteitsbeeldanalyse op het gebied van synthetische drugs van het KLPD. Maïte Verhoeven beschrijft de resultaten van een ander KLPD-rapport over een nieuwe verschijningsvorm van oude misdadervormen. Mobiel banditisme is een eeuwenoud verschijnsel, maar hoe zit het concreet met het mobiel banditisme vanuit Polen en Litouwen? De verhouding tussen onderwereld en bovenwereld staat centraal in de discussiebijdrage van Henk van de Bunt, naar aanleiding van de recente liquidaties en berichten over afpersingen in de onroerend goed-sector. Zijn hier nieuwe ontwikkelingen te onderkennen in de Nederlandse polder? In onze vaste rubriek 'onderzoek in het buitenland' berichten Maarten van Dijk en Petrus van Duyne over georganiseerde misdaad in de Balkan, naar aanleiding van het zevende Cross-Border Crime Colloquium in Sarajevo. Ten slotte vindt u in deze nieuwsbrief ook weer de gebruikelijke literatuursignaleringen en een overzicht van de CIROC-studiedagen van het komende half jaar: 'Georganiseerde misdaad en de Derde Wereld' (15 maart 2006) en 'Internationale smokkelparadijzen' (17 mei 2006).

Analyse

Lessen van de bestuurlijke aanpak van georganiseerde criminaliteit in Amsterdam

Dr. Wim Huisman (Universiteit Leiden)

De Parlementaire Enquêtecommissie Opsporingsmethoden stelde midden jaren negentig vast dat criminele organisaties in Amsterdam – en dan met name in het Wallengebied – economische machtsposities hadden opgebouwd. Deze 'criminalisering' van de Wallen zou hebben plaatsgevonden zonder dat de lokale overheid hiertegen in het geweer was gekomen. Sterker nog, criminele ondernemers zouden de grenzen markeren waarbinnen bestuur en politie nog vrijelijk konden handelen. Dit was aanleiding voor het gemeentebestuur om een bestuurlijke aanpak tegen georganiseerde criminaliteit te ontwikkelen. Het Wallenproject en haar opvolger het Van Traa-project van de gemeente Amsterdam zijn in Nederland de eerste en de meest bekende voorbeelden van deze aanpak. Ook in Europa geldt het Van Traa-project als 'best practice' van preventie van georganiseerde misdaad. De Vrije Universiteit heeft beide projecten geëvalueerd. De evaluatie, die zeer recentelijk is gepubliceerd, had betrekking op de periode 1999 tot medio 2004.

De centrale vraag van de evaluatie was: *Wat zijn de effecten van de in het kader van het Wallenproject respectievelijk het Van Traa-project gehanteerde werkwijze ter bestrijding van georganiseerde criminaliteit?* Bij de beantwoording van deze vraag is gekeken naar de beleidstheorie die ten grondslag ligt aan het

Inhoudsopgave

- ◆ Inleiding
- ◆ Analyse
  - Bestuurlijke aanpak van georganiseerde criminaliteit in Amsterdam
  - Criminaliteitsbeeldanalyse Synthetische Drugs
  - Mobiel banditisme uit Polen en Litouwen
- ◆ Discussie
  - Afpersing en protectie in de Nederlandse polder?
- ◆ Onderzoek in het buitenland
  - Georganiseerde misdaad in de Balkan
- ◆ Signaleringen
- ◆ CIROC-studiedagen

Wallenproject en het Van Traa-project, de wijze van uitvoering van deze projecten, de (directe) resultaten die zijn geboekt en de mate van aannemelijkheid dat bepaalde, op voorhand geëxpliciteerde effecten zijn gerealiseerd.

In het kader van beide projecten zijn vele verschillende activiteiten uitgevoerd, zijn diverse instrumenten voor de bestuurlijke aanpak ontwikkeld en zijn diverse resultaten geboekt. Vanaf de start van het Wallenproject zijn er 56 panden aangekocht in de binnenstad om er een bonafide exploitatie aan te geven, er zijn vier illegale casino's gesloten, er is een juridisch instrumentarium ontwikkeld waarmee verschillende vergunningen voor horecazaken zijn geweigerd of ingetrokken, verschillende horecazaken zijn tijdelijk gesloten, eigendom en financiering van hele straten en branches zijn in kaart gebracht, er is een handhavingstructuur voor het Westelijk Havengebied opgezet, er wordt beter samengewerkt tussen stadsdelen en de politie, en in het kader van de invoering van de wet BIBOB zijn preventieve screeningsprocedures voor vergunningverlening ingevoerd. De belangrijkste conclusie van het onderzoek is dan ook dat de gemeente Amsterdam moet doorgaan met de in het kader van het Van Traa-project ontwikkelde aanpak van georganiseerde criminaliteit.

Ondanks deze positieve evaluatie zijn er uit de ervaringen ook enkele belangrijke lessen te trekken. Ten eerste is het van belang dat het doelwit van de aanpak helder is. Helder moet worden omschreven wat onder georganiseerde criminaliteit wordt verstaan en welke verschijningsvormen dienen te worden aangepakt. Is dat niet het geval, dan doet zich het risico van *net-widening* voor: de interventie wordt toegepast op situaties waar die niet voor is bedoeld. De formulering van de doelstellingen van het Wallen- en Van Traa-project lijkt helder: de ontwikkeling, toepassing en implementatie van een methodiek voor de bestuurlijke aanpak. Wel een probleem is de formulering van het doelwit waar deze aanpak zich op moet richten: '(georganiseerde) criminaliteit'. De aanpak beperkte zich bewust niet tot georganiseerde criminaliteit, zonder dat helder werd afgebakend waar de aanpak zich dan wel op richtte. Hierdoor kon het gebeuren dat de ondernomen activiteiten zich zijn gaan richten op tal van uiteenlopende zaken waarvan niet altijd duidelijk is hoe die zich verhouden tot het probleem dat aanleiding was voor beide projecten: georganiseerde criminaliteit.

Ten tweede leren de Amsterdamse ervaringen dat het bereik van een bestuurlijke aanpak per definitie beperkt is. Voor zover bekend, ligt het zwaartepunt van georganiseerde criminaliteit in Nederland bij het bedienen van illegale markten. Deze markten zijn niet door de overheid gereguleerd en daarmee heeft het bestuur geen instrumenten in handen. Pas wanneer ten behoeve van illegale activiteiten gebruik moet worden gemaakt van legale voorzieningen, komen bestuurlijke instrumenten in beeld. Nu zijn deze 'bovenwereld'-aspecten van georganiseerde criminaliteit talrijk. Ten behoeve van afscherming, logistiek en witwassen maken criminelen gebruik van legale ondernemingen. Deze ondernemingen kunnen onderhevig zijn aan bestuurlijke regelgeving, zoals bestemmingsplannen, vergunningplicht en voorschriften. Wanneer deze regelgeving wordt overtreden of bestuurlijke voorzieningen worden misbruikt ten behoeve van criminele activiteiten, is dat een bedreiging voor de integriteit van het openbaar bestuur, maar ook een aanknopingspunt voor de bestuurlijke aanpak. De bestuurlijke aanpak in Nederland richt zich dus niet zozeer op de kernactiviteiten van georganiseerde criminaliteit, maar wel op cruciale ondersteunende activiteiten.

Ten derde is de bestuurlijke aanpak afhankelijk van informatie uit de strafrechtelijke handhaving. Dit hangt samen met de definitie en operationalisering van het begrip georganiseerde criminaliteit. De definitie is strafrechtelijk geïntendeerd en komt voort uit een traditie van onderzoek op basis van informatie van politie en justitie. In de praktijk van het Van Traa-project moeten gegevens van politie en justitie daarom de doorslag geven of sprake is van georganiseerde criminaliteit. Waarschijnlijk – toekomstig evaluatieonderzoek zal dat definitief uit moeten wijzen – is dat bij de toepassing van de wet BIBOB niet anders. Zonder deze informatie blijven aanwijzingen van een relatie tussen ondernemers en georganiseerde criminaliteit vaak beperkt tot vage vermoedens. Deze afhankelijkheid van de bestuurlijke aanpak van strafrechtelijke informatie is extra precair gezien de beperkingen bij verstrekking van politie-informatie en de informatiepositie van de politie zelf.

Ten vierde onderstreept het voorgaande de noodzaak om de bestuurlijke aanpak deel uit te laten maken van een *geïntegreerde* aanpak van georganiseerde misdaad. De mogelijkheden voor een bestuurlijke *follow up* zouden veel meer dan thans het geval is de selectie van opsporingsprioriteiten moeten bepalen. Vervolgens moeten politie en justitie voor de bestuurlijke aanpak relevante informatie ontsluiten, beheren en daadwerkelijk verstrekken.

Ten vijfde laat het project zien hoe moeilijk het is zicht te krijgen op de effecten van de bestuurlijke aanpak op georganiseerde criminaliteit. Dit hangt samen met de onzichtbaarheid van het verschijnsel georganiseerde criminaliteit en het feit dat effecten van preventieve maatregelen per definitie nauwelijks zijn te meten. Hooguit kan iets worden gezegd over de mate van aanneemelijkheid dat drempels tegen verschijningsvormen van georganiseerde criminaliteit zijn opgeworpen.

In het Van Traa-project wordt op twee manieren getracht om deze drempels op te werpen en gelegenheden voor georganiseerde misdaad te beperken. Enerzijds wordt een subjectgerichte aanpak gevolgd waarbij ondernemers die in verband kunnen worden gebracht met criminele activiteiten bestuurlijk de voet dwars wordt gezet. Er hebben zich diverse gevallen aangediend waarbij na verzameling en analyse van gegevens betreffende een pand of persoon, een relatie met georganiseerde criminaliteit aanneemelijk werd geacht. Vervolgens zijn maatregelen genomen, zoals het intrekken of weigeren van een vergunning, het sluiten van een horecagelegenheid of een illegaal casino, of het aankopen van een pand. Anderzijds wordt een situationele aanpak gevolgd waarbij door het tegengaan van verloedering en het actualiseren van gemeentelijke administraties een vermeende voedingsbodem voor georganiseerde criminaliteit wordt weggenomen.

Ten aanzien van de effecten van het Wallen- en Van Traa-project op georganiseerde criminaliteit kan worden geconcludeerd dat in individuele gevallen effecten wel zichtbaar zijn en dat het ook aanneemelijk is dat er een drempel is opgeworpen tegen georganiseerde criminaliteit. Hoe sterk de preventieve werking van deze drempel is, laat zich echter niet vaststellen. Daartoe is onvoldoende informatie beschikbaar. Wel is duidelijk dat veel deelprojecten leunen op de veronderstelling dat er een relatie kan worden gelegd tussen de aanpak van verloedering en georganiseerde criminaliteit. Het empirische bewijs voor

het bestaan van deze relatie ontbreekt echter. Er zijn wel indicaties dat door Van Traa-acties de leefbaarheid in buurten is verbeterd – of is voorkomen dat de situatie is verslechterd – maar het blijft de vraag in hoeverre hiermee ook georganiseerde criminaliteit is bestreden.

Huisman, W., M. Huikeshoven, H. Nelen, H. van de Bunt, J. Struikma (2005). *Het Van Traa-project. Evaluatie van de bestuurlijke aanpak van georganiseerde criminaliteit in Amsterdam*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

Mission accomplished?

De Criminaliteitsbeeldanalyse Synthetische drugs 2002-2004

Dr. Marianne van Ooyen-Houben (WODC)

Op woensdag 23 november is de nieuwe Criminaliteitsbeeldanalyse Synthetische drugs van de Dienst Nationale Recherche openbaar gemaakt. Het rapport werd ten doop gehouden op de Synthetic Drugs Enforcement Conference die op 22 en 23 november plaatsvond in Maastricht. Kusters, hoofd van de Nationale Recherche Unit Zuid-Nederland, liet trots als eerste de gegevens zien aan de uit 21 landen toegestroomde conferentiedeelnemers. De Criminaliteitsbeeldanalyse (CBA) presenteert cijfers uit de periode 2002-2004 en geeft een breed beeld van de situatie rond synthetische drugs. Niet alleen zijn de ontwikkelingen op de nationale en internationale markt in beeld gebracht, maar ook is nagegaan welke verdachten en criminele samenwerkingsverbanden in Nederland actief zijn en welke modus operandi zij hantieren. Verder is erin te lezen welke schade de synthetische-drugscriminaliteit aanricht. De auteurs spreken ook verwachtingen uit voor de toekomst. De analisten en onderzoekers van de Nationale Recherche hebben voor de CBA informatie gebruikt die bij (bijzondere) opsporingsdiensten beschikbaar is, aangevuld met wetenschappelijke literatuur.

De bestrijding van productie en handel van synthetische drugs, met name XTC, staat de laatste jaren hoog op de Nederlandse politieke agenda. Aan het eind van de jaren negentig was de rol van Nederland op de internationale XTC-markt een bron van zorg geworden. In steeds meer landen werden aan Nederland gerelateerde XTC-tabletten in beslag genomen. Nederland gold als 'major producer' van XTC. De handhavinginspanningen zijn dan ook vanaf 2001 behoorlijk geïntensiveerd door de kabinetsnota 'Samenspannen tegen XTC'. Men heeft daarbij uitdrukkelijk ook ingezet op de aanpak van precursorsoren.

Goed nieuws en minder goed nieuws

De huidige CBA brengt overwegend goed nieuws voor Nederland, vooral wat betreft XTC. Een greep uit het goede nieuws:

- Er zijn minder precursorsoren voor XTC in Nederland in beslag genomen.
- Er zijn minder productielocaties van XTC en minder gedumpte afvalstoffen aan getroffen.
- De hoeveelheid in beslag genomen XTC-tabletten in het buitenland (gerelateerd aan Nederland) is sterk gedaald sinds 2002. In het buitenland is meer, in Nederland minder MDMA-poeder in beslag genomen. Wereldwijd is het aantal inbeslagnameingen aanzienlijk afgenomen, vooral in de VS, Duitsland en Frankrijk.
- Het gebruik van XTC in Nederland is gedaald.
- Voorlopige cijfers uit 2005 geven het beeld van een verdere daling.
- De rol van Nederland op de amfetaminemarkt blijft beperkt tot Europa.

De CBA brengt ook minder goed nieuws:

- De concentratie werkzame stof in zowel amfetamine als XTC is in 2004 nauwelijks veranderd. De hoeveelheid werkzame stof in XTC-tabletten is nog steeds hoog (in 2005 is evenwel een daling waargenomen).
- Het productieproces van XTC is geoptimaliseerd, waardoor minder precursorsoren nodig zijn.
- Grotere partijen precursorsoren komen nu in andere Europese zeehavens dan Rotterdam aan om vervolgens naar Nederland te worden getransporteerd.

- De hoeveelheid in beslag genomen XTC-tabletten in Nederland bleef nagenoeg gelijk sinds 2002. In het buitenland werd meer MDMA-poeder in beslag genomen. Het aantal inbeslagnameingen in Australië, Japan, Turkije en China nam toe.
- Bij productie in het buitenland zijn vaak Nederlanders betrokken.
- Er zijn meer amfetaminelabs ontmaskerd.
- Er is een klein aantal grote misdaadondernemers actief en daarnaast diverse kleinere. Vaak gaat het om gelegenheidsverbanden.

De trend voor XTC lijkt dat precursoren in Nederland moeilijker te verkrijgen zijn en dat de consumptie en productie dalende is. De productie van XTC in andere landen, vooral België, neemt enigszins toe en bij die buitenlandse productie zijn vaak Nederlanders betrokken. De productie van amfetamine neemt toe (maar in 2005 niet meer).

Mission accomplished?

Is de *'mission XTC accomplished'*? George Bush complimenteerde ons onlangs met onze XTC-aanpak, en ook Kusters gaf bij de conferentie in Maastricht aan dat een nieuwe situatie is ontstaan, die vraagt om een aanpassing van de strategie. Nu het XTC-probleem zich lijkt te verplaatsen naar andere landen - met actieve Nederlandse criminele betrokkenheid - zou Nederland zich meer kunnen richten op samenwerking met die landen en opgedane kennis kunnen delen.

Met de CBA is een goed stuk analysewerk geleverd. Er wordt een helder beeld neergezet van de markt van synthetische drugs. Maar aan de cijfers zitten wel wat haken en ogen. Zo kan de CBA geen compleet landelijk overzicht geven, simpelweg omdat niemand in Nederland over landelijke cijfers beschikt. Een deel van wat aan XTC-precursoren, poeders en tabletten omgaat in Nederland blijft buiten beeld. De CBA-analisten moeten, net als andere onderzoekers op dit terrein, roeien met de riemen die ze hebben. Ten tweede is er altijd een *dark number* van precursoren en drugs die opsporingsdiensten niet hebben gezien. Op zijn best hebben we met de cijfers dus een partieel beeld van de situatie. Ten derde is het aantal door de politie gevonden precursoren, tabletten en afvalstoffen niet zonder meer een teken van meer of minder productie. De causale interpretatie van cijfers over drugs is vaak een wat heikele aangelegenheid. Waarom wordt er minder in beslag genomen? Komt dat doordat er minder wordt geproduceerd? loopt de productie soms zuiniger en slimmer?; of had de politie het mogelijk te druk met andere zaken (terrorisme, reorganisaties)?; wordt er minder gemeld aan NR-Unit Zuid-Nederland?; en vindt België wellicht meer labs omdat de informatiepositie daar is verbeterd?; en de consumptie van XTC, neemt die niet gewoon af als gevolg van de tanende invloed van dance in onze uitgaanscultuur (zie Nabben e.a. 2005)? De CBA geeft geen antwoord op deze vragen. Ze geeft een beeld van hoe het in elkaar zit op basis van wat opsporingsdiensten weten. In het voorwoord van de CBA staat dan ook terecht dat veranderingen lijken op te treden en Kusters had het terecht over *Moving Markets?* - met een vraagteken.

Het is uitkijken geblazen met drugscijfers. Enige voorzichtigheid is zeker op zijn plaats. Handhavers doen er dan ook goed aan zich bewust te blijven van de beperkingen van de CBA-informatie en een *'open mind'* te houden voor ontwikkelingen die niet zichtbaar worden in een CBA. De volgende CBA komt waarschijnlijk uit in 2007. Dan zullen de opsporingscijfers opnieuw spreken en laten zien of de nog prille thans gesignaleerde ontwikkelingen zich doorzetten.

Literatuur

Huisman, S. (2005). *Criminaliteitsbeeldanalyse Synthetische Drugs 2002-2004*. Driebergen: Korps Landelijke Politiediensten / Dienst Nationale Recherche (KLPD/NR).

Nabben, T., L. Quaak, D.J. Korf (2005). *Nl.Trendwatch. Gebruikersmarkt uitgaansdrugs in Nederland 2004-2005*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.

Mobiel banditisme uit Polen en Litouwen

Drs. Maïte Verhoeven (WODC)

Mobiel banditisme is niet nieuw: al eeuwen trekken bandieten door Europa. Zo beschrijft Lange (2004) georganiseerde roversbendes die al in de achttiende en negentiende eeuw door Europa trokken en diefstallen pleegden. Ze stalen vee, fruit en kleding en waren gewiekst in het zakkenrollen en het openen van sloten. Sommige groepen bandieten voerden zelfs ramkraken uit met behulp van boomstammen (Lange 2004: 133, 134). Hoewel het probleem al eeuwen lijkt te spelen is in de afgelopen jaren grote bezorgdheid gerezen over de toename van het aantal bendes uit Oost-Europa dat rovend en stelend langs Nederlandse winkels zou trekken. Winkeliers zijn bezorgd omdat steeds meer geweld wordt gebruikt en kamerleden stellen kamervragen over de aanpak van deze internationaal opererende misdaadgroepen (TK, 2005-2006, nr. 202).

Als groepen verscheen dan ook onlangs het KLPD-rapport 'Mobiel banditisme uit Polen en Litouwen'. Het is de eindrapportage van het Polaris team dat onderzoek heeft gedaan naar deze Europese georganiseerde roefcriminaliteit. Binnen het Project Polaris is van oktober 2003 tot juli 2005 informatie bijeengebracht uit de negen noordoostelijke politieregio's over mobiele bendes uit Polen en Litouwen. Het project was een samenwerking van de Nationale Recherche Unit Noord- en Oost-Nederland, de negen noordoostelijke politiekorpsen, de Koninklijke Marechaussee en de Bovenregionale Recherche Noord- en Oost-Nederland. Naast de aard en omvang van roefcriminaliteit en valsmunterij is gekeken naar verschillende strategieën van opsporen en tegenhouden.

Rondreizende dadergroepen

Met mobiel banditisme doelt het KLPD-team op rondreizende dadergroepen die - meestal rondreizend met een personenwagen - via een grensoverschrijdende *hit-and-run* tactiek één of meerdere vermogensmisdrijven plegen. Het gaat daarbij om autodiefstallen en -inbraken, ramkraken, overvallen, winkeldiefstallen en het in omloop brengen van vals geld. In het rapport wordt op basis van onder meer nationale en internationale opsporings- en politie-informatie een beschrijving gegeven van mobiel banditisme in Nederland, Polen, Litouwen, België en Duitsland.

De onderzoekers hebben aan de hand van onder meer het Herkenningssysteem (HKS) en het Recherche Basissysteem (RBS) de omvang van het probleem in Nederland vastgesteld. De resultaten wijzen op een groeiend aantal verdachten uit Polen en Litouwen. Zo nam het aantal Poolse verdachten vorig jaar zelfs toe met 30 procent. In 2003 en 2004 zijn in de noordoostelijke regio's 2147 Poolse en 445 Litouwse bezoekers met de politie in aanraking gekomen. Het aantal auto-inbraken en -diefstallen neemt licht af en het aantal winkeldiefstallen blijft constant. Het aantal ramkraken is sinds een grootschalige actie van de Poolse politie in Nederland sterk gedaald. Tijdens de onderzoeksperiode zijn verschillende gewelddadige overvallen gepleegd door Polen en Litouwers. De omvang van het aantal onderschepte valse Euro's groeide tot 2004, maar na het oprollen van een aantal illegale drukkerijen in Litouwen lijkt het aantal valse Eurobiljetten af te nemen. De materiële schade van roofdelicten wordt geschat op minimaal 11 miljoen Euro. Deze schade wordt gedragen door een relatief groot aantal slachtoffers, zowel particulieren als middenstand. De groei van het aantal criminele bezoekers, het feit dat die veelal georganiseerd te werk gaan en vaak veelplegers zijn, doet de onderzoekers vermoeden dat de schade van mobiel banditisme toeneemt.

Criminele samenwerkingsverbanden

Om de aard van het mobiel banditisme in kaart te brengen, hebben de onderzoekers van het Polaris team 38 verschillende criminele samenwerkingsverbanden bekeken. In het rapport geven ze korte schetsen van de verschillende bendes en hun activiteiten. Zo wordt beschreven dat twee Litouwers worden aangehouden in verband met een auto-inbraak. In hun auto worden vervolgens spullen aangetroffen die afkomstig zijn uit een serie van tien auto-inbraken. Bij de inbraken werden de portiersloten geforceerd en de buit werd in geprepareerde bergplaatsen in de personenauto gestopt, waar de twee mannen

mee onderweg waren. Eén van de verdachten verklaarde dat ze met nog acht andere Litouwers naar Nederland waren gekomen en dat zij het stelen als werk zagen. In totaal heeft deze groep ongeveer 200 auto-inbraken gepleegd door heel Nederland.

Net als deze twee verdachten, verplaatsten de meeste onderzochte bendes zich in personenauto's. Vaak worden door dezelfde personen verschillende auto's gebruikt. Bij georganiseerde winkeldiefstallen worden geprepareerde tassen gebruikt, waarbij de tassen met aluminiumfolie worden bewerkt om te verhinderen dat detectiepoortjes alarm slaan. Bovendien heeft men lijsten bij zich met te stelen goederen of specifieke merken en te bezoeken winkels. De omvang van de buit van de criminele samenwerkingsverbanden is met 15.000 Euro per criminele reis waarschijnlijk geen uitzondering.

De bendes nemen de buit meestal mee terug naar het land van herkomst. Zo worden in juwelierswinkeltjes in Poolse steden aan toeristen juwelen verkocht die bij ramkraken buit zijn gemaakt. Gestolen voertuigen worden vaak in onderdelen naar het land van herkomst van de daders vervoerd.

De bendes kennen een georganiseerd en structureel karakter en bestaan doorgaans uit een netwerk van verschillende groepjes met een eigen taakverdeling. De onderzoekers hebben verschillende aanwijzingen gevonden waaruit blijkt dat men op bestelling steelt ten behoeve van opdrachtgevers in het land van herkomst. Er zijn dadergroepen die op bestelling opereren en tegen een dagvergoeding de buit afdragen aan de opdrachtgever. De omvang van de bendes verschilt, maar hoe meer onderzoek werd verricht, des te groter de netwerken werden. Het grootste samenwerkingsverband bestond uit 25 personen. Vaak heeft één persoon de leiding over een aantal anderen. De meeste daders zijn mannen, maar bij het stelen van cosmetica en kleding zijn vaak ook vrouwen actief.

Opsporing en internationale samenwerking

Om het probleem aan te pakken heeft het Polaris team informatie bijeengebracht en uitgezet en zijn projectvoorstellen uitgewerkt die hebben geleid tot opsporingsonderzoeken. Bovendien fungeerden ze als aanspreekpunt voor buitenlandse partners. De mobiliteit van de bendes maakt ze moeilijk traceerbaar, maar door grote acties op te zetten in de bronlanden, waarbij regionaal en internationaal werd samengewerkt door verschillende politiediensten, heeft men gericht kunnen opsporen. Het Polaris team constateert dat het oprollen van een grote bende in Polen en van (vals)drukkerijen in Litouwen heeft gezorgd voor een afname van de problematiek. Bovendien zijn geslaagde opsporingsonderzoeken gepubliceerd in Poolse en Litouwse kranten om potentiële daders af te schrikken. Het Polaris team concludeert dat de opsporing effect heeft gehad en dat dadergroepen zijn uitgeweken. De onderzoekers vermoeden echter dat de afname van deze georganiseerde roofcriminaliteit tijdelijk is en dat de lege plekken in de criminele samenwerkingsverbanden snel zullen worden opgevuld. De welvaartsverschillen tussen Oost- en West-Europa zijn immers nog altijd aanwezig. Het Polaris team wijst dan ook op het belang van een regio- en grensoverschrijdende informatiepositie van opsporingsdiensten.

De eindrapportage van het Project Polaris geeft kortom interessante en concrete inzichten in de georganiseerde 'kleine' criminaliteit. Niet wetenschappelijke theorieën, maar concrete aanwijzingen en handvatten voor het opsporingsbeleid staan centraal.

Literatuur

- KLPD (2005). *Mobiel banditisme uit Polen en Litouwen. Eindrapportage van het Project Polaris*. Driebergen: KLPD / NR.
- Lange, K. (2004). *'Many a Lord is Guilty, Indeed For Many a Poor Man's Dishonest Deed': Gangs of Robbers in Early Modern Germany*. In: C. Fijnaut, L. Paoli (eds.) (2004). *Organised Crime in Europe: Concepts, Patterns and Control Policies in the European Union and Beyond*. Dordrecht: Springer: 109-149.
- Tweede Kamer, Vergaderjaar 2005-2006. Kamervragen met antwoord, nr. 202 (www.nctb.nl/Images/KVR24140_tcm111-94833.pdf).

Afpersing en protectie in de Nederlandse polder?

Prof. dr. Henk van de Bunt (Erasmus Universiteit Rotterdam)

In de afgelopen jaren is dankzij de verklaringen van spijtoptanten (*pentiti*) veel inzicht ontstaan in het functioneren van mafia families in Italië, en in de rol die de mafia speelt in Zuid-Italië. Eén van de eerste wetenschappers die gebruik maakte van het unieke bronnenmateriaal is Diego Gambetta. In zijn boek *The Sicilian Mafia* (1993) beschrijft hij hoe maffiose families zowel aan legale zakenlieden en gewone burgers als aan illegale handelaren 'protectie' bieden. Het is protectie die niet wordt opgedrongen, maar die in een regio waar achterdocht heerst en waar niemand elkaar buiten de eigen familie vertrouwt, als vanzelf gevraagd wordt. Protectie bieden houdt veel meer in dan het bieden van bescherming tegen geweld of intimidatie. Protectie betekent in concreto dat je voor uiteenlopende transacties, zoals het sluiten van deals, het verkrijgen van aanbestedingen, het regelen van werk of diploma's voor je kinderen, kunt terugvallen op je beschermer. Maar het is altijd weer de vraag of de gevraagde 'bescherming' ook daadwerkelijk wordt verleend. Mede hierdoor zijn de grenzen tussen afpersing en protectie uiterst vaag. Ondanks betalingen in natura of in geld blijven onzekerheid en achterdocht bestaan.

Twee jaar geleden publiceerde Letizia Paoli haar boek *Mafia Brotherhoods* (2003) waarin zij dieper in gaat op de manier waarop de mafia bescherming biedt, bijvoorbeeld door het maken van kartelafspraken. Volgens Paoli zijn de families die behoren tot de Cosa Nostra of de 'Ndrangheta wat archaische broederschappen geworden, die niet in staat zijn om internationale handel te bedrijven. Zij zijn gekluisterd aan het territoire dat zij onder controle hebben. Zij bezitten bedrijven of hebben zeggenschap over bedrijven. Zo kunnen ze onderlinge afspraken maken, onderling overheidsopdrachten verdelen, en dergelijke. Maar Paoli laat er geen misverstand over bestaan dat ook in de legale bedrijven veel onrechtmatig overleg plaatsvindt. Er is evenwel een groot verschil: de maffiose families maken indien nodig gebruik van intimidatie of geweld om hun belangen kracht bij te zetten.

In Nederland en in veel overige West-Europese landen speelt de georganiseerde misdaad nauwelijks een rol in de wettige sectoren van de samenleving. De Nederlandse bouwfraude zaak heeft een hoop rottigheid naar boven gebracht, maar opvallend is dat de wettige ondernemingen zelf onderlinge prijs- en werkafspraken maakten. Van enige beïnvloeding van georganiseerde misdaad is niets gebleken. Georganiseerde misdaad in Nederland houdt zich bezig met illegale handel en niet met racketeering in het bedrijfsleven. Uiteraard zijn er wel raakvlakken en relaties tussen criminele samenwerkingsverbanden en bedrijven. Kenmerkend hiervoor is de aanwezigheid van wederzijds profijt en van gemeenschappelijke belangen. Het gaat dan bijvoorbeeld om financiële instellingen, vastgoedhandelaren of autolease bedrijven, die zaken doen met criminele groeperingen, wetende dat de gevraagde dienstverlening misbruikt wordt voor illegale doelen of dat het geïnvesteerde geld van misdrijf afkomstig is.

Geen Italiaanse toestanden, zo lijkt het. Maar toch geven enkele recente gebeurtenissen aanleiding een dergelijke conclusie minder stellig te formuleren. Zoals bekend werd in 2004 de onroerend goedhandelaar Endstra geliquideerd. Volgens berichtgeving in de kranten bouwde Endstra vanaf de jaren tachtig een omvangrijk onroerend goed imperium op met een geschat vermogen van 300 miljoen Euro. Vanaf de jaren negentig namen de geruchten en verhalen toe dat hij drugsgelden van enkele Amsterdamse criminelen investeerde in onroerend goed. Tot nog toe niets nieuws onder de horizon, zo lijkt het: het leek een 'normaal' geval van symbiose met georganiseerde criminaliteit. Maar recentelijk is dankzij uitgelekte politierapporten en researchjournalistiek (*De Volkskrant*, 14 mei 2004) een schril beeld geschetst van de positie van Endstra in de afgelopen jaren. De symbiose met enkele criminele zakenpartners lijkt een andere wending te hebben gekregen. Een jaar na zijn liquidatie zijn dagboekfragmenten van Endstra gepubliceerd in de *Nieuwe Revue* (nr. 26, 2005) die duidelijk maken hoe hij door fysiek geweld en dreiging ermee gedwongen werd geld af te staan aan zijn voormalige criminele zakenpartners. Symbiose heeft plaatsgemaakt voor parasitisme, de samenwerking eindigt - zo lijkt het althans - in afpersing.

De Endstra-zaak lijkt niet op zich zelf te staan. In de afgelopen weken is in de media veel aandacht geweest voor de Israëlische beveiligingsman die voor de zakenman/vastgoedhandelaar De Vlieger zou hebben gewerkt. Volgens de aanklacht van het OM zou deze beveiligingsman de Vlieger hebben afgeperst. Het vermeende slachtoffer ontkent dat en stelt dat hij door de betrokkene werd beveiligd.

Het is nog te vroeg om allerlei conclusies te trekken en het is duidelijk dat Nederland weinig gelijkenis vertoont met Zuid-Italië. De beide zaken geven wel aanleiding tot het stellen van indringende vragen over de aard en de omvang van protectie en afpersing in het vastgoed. Hieraan gerelateerd is de vraag of 'onze' georganiseerde criminaliteit geleidelijk aan de trekken gaat vertonen van de door Gambetta en Paoli beschreven mafia.

Literatuur

Diego Gambetta (1993). *The Sicilian Mafia; the business of private protection*. Cambridge: Harvard University Press.

Letizia Paoli (2003). *Mafia Brotherhoods; organized crime, Italian style*. Oxford: Oxford University Press.

Onderzoek in het buitenland

7e Cross-Border Crime Colloquium: Georganiseerde Misdaad in de Balkan Dr. mr. Maarten van Dijk en Prof. dr. Petrus van Duyne (Universiteit Tilburg)

East meets West is één van de omschrijvingen die van toepassing is op het 7e Cross-border Crime Colloquium, gehouden in de hoofdstad van Bosnië en Herzegovina, Sarajevo, in oktober 2005. Wetenschappers uit - voornamelijk - West-Europese landen zoals Nederland, België, Duitsland, Verenigd Koninkrijk, Finland wisselden van gedachten met vertegenwoordigers van politie, justitie en andere overheden uit gastland Bosnië en Herzegovina en buurlanden zoals Kroatië, Macedonië en Albanië.

Maar ook: *Practitioners meet Academics*, want het gemengde gezelschap van sprekers en toehoorders bestond uit een interessante samenstelling van mensen werkzaam aan de frontlinie van georganiseerde misdaadbestrijding: strategisch analisten, een Officier van Justitie, beleidsmedewerkers en academici van uiteenlopende vakgebieden. Trefpunt was de gezamenlijke belangstelling voor georganiseerde misdaad, ter gelegenheid van het 7e Colloquium toegespit op de nog altijd roerige Balkan. Daarnaast was de aandacht gericht op het 'meten' of in kaart brengen van georganiseerde misdaad.

Het stadsbeeld van Sarajevo weerspiegelde zich in de inhoud van de bijdragen van de sprekers afkomstig uit de regio. Een gebied dat intussen de oorlog achter zich heeft gelaten, maar waarvan de diepe sporen nog altijd zichtbaar zijn en waar de geschiedenis nog altijd zijn invloed doet gelden. Terwijl in Sarajevo, zelf nog niet zo heel lang geleden doelwit van hevige bombardementen, de herstelwerkzaamheden in volle gang zijn, is men op het vlak van misdaadbestrijding druk doende een inhaalslag te maken, vooral ten aanzien van de vele vormen van (georganiseerde) misdaad, die al vanaf het begin van de oorlog het gebied in zijn greep houdt. Met een overheidsapparaat grotendeels nog in opbouw zou men denken dat het vechten tegen de bierkaai is, maar de verschillende voordrachten geven een optimistischer beeld, ondanks de vele nog aanhoudende bestuurlijke zwakten.

Deze optimistische toon werd kracht bijgezet door Jean-Charles de Cordes (Raad van Europa) en Kristina Hemon, beide werkzaam voor het CARPO project, dat in de Balkanlanden toeziet op de ontwikkeling van geschikte voorzieningen voor het onderzoeken en bestrijden van georganiseerde misdaad, met inbegrip van economische misdaad. Officier van Justitie Ramiz Huremagić liet zien hoe de aanpak van economische misdaad en het witwassen van misdaadgeldens steeds doeltreffender wordt, ondanks gebrekkige wettelijke voorzieningen, een nijpend gebrek aan financiële en andere middelen en een zeer verbrokkeld handhavingstelsel.

De verschillende vertegenwoordigers van de politie- en andere overheidsdiensten in en rond de Balkan - mensen die tot voor kort veelal deel uitmaakten

van elkaar bestrijdende groepen - toonden een grote eensgezindheid in de aanpak van wat nu de 'gemeenschappelijke vijand' is: de in georganiseerd verband wijd verbreid werkende misdaadondernemers. Hoe moeilijk het politiewerk soms is, werd toegelicht door Mladen Spasi. Deze beschreef hoe in de naoorlogse situatie honderden verschillende identiteitsbewijzen de identificatie van personen feitelijk onmogelijk maakten. Het plan om alle bewijzen te vervangen door één centraal uitgegeven bewijs werd gedwarsboemd door een gebrekkige registratie, waardoor personen onder verschillende namen meerdere persoonsbewijzen konden krijgen.

Een heikel punt bleek het vraagstuk van de corruptie, dat zowel speelt op het niveau van het alledaagse leven als (vooral) ook op bestuurlijk niveau. De moeizame aanpak van corruptie hangt nauw samen met de grote terughoudendheid van rechters om corruptie bewezen te achten. De wetenschap dat corruptie tot op het hoogste niveau plaats vindt, krijgt zo geen officiële en juridische erkenning, wat de direct betrokkenen in staat stelt het bestaan van corruptie te ontkennen en de handen te wassen in onschuld.

De thema's uit de politiepraktijk werden aangevuld met vernieuwingen ten aanzien van misdaadonderzoek in West Europa en meer abstractere bespiegelingen afkomstig van de beleidsvertegenwoordigers en academici. Thomas Schulte liet zien hoe het Landeskriminalamt van Nordrhein-Westfalen al ver is gevorderd met een risicoanalysestelsel waarin een groot aantal factoren en indicatoren wordt vertaald in drie mogelijke toekomstscenario's. Barbara Vettori (Transcrime), Klaus von Lampe (Assessing Organised Crime) en Mari Hamalainen (Europol), betrokken bij drie parallelle onderzoeksprojecten ter bevordering van de misdaadanalyse in Europa, toonden dat het denken over 'organised crime assessment' volop in beweging is en in de nabije toekomst tot veranderingen zal leiden.

Het Cross-border Crime Colloquium, een initiatief van Petrus C. van Duyne, brengt sinds 7 jaar jaarlijks deskundigen bijeen op het gebied van georganiseerde misdaadbestrijding en onderzoek. Het Cross-border Crime Colloquium slaat een brug tussen Oost, Centraal en West Europa, tussen jong en oud en tussen wetenschap en praktijk. Net als elk jaar vormt het Colloquium in Sarajevo de eerste stap in de vorming van een publicatie met een bloemlezing van de gepresenteerde papers.

Zie voor meer informatie: www.cross-border-crime.net. Onlangs is uitgekomen: *The organised crime economy. Managing crime markets in Europe*, waarin verschillende bijdragen aan het 5e Colloquium te Berlijn zijn opgenomen. De uitgave van het eerstvolgende boek, behorende bij het Sarajevo-Colloquium, wordt verwacht in september 2006, wanneer alweer het achtste treffen zal plaatsvinden in Estland's hoofdstad Tallin.

Signaleringen

Bovenkerk, F. e.a. (2005). *Bedreigingen in Nederland*. Amsterdam: Augustus (ISBN 90-45700352).

Bedreigingen werden vroeger veelal afgedaan als beroepsrisico, maar hebben sinds de moorden op Fortuyn en Van Gogh een zeer realistisch karakter gekregen. Dit boek bevat de resultaten van een onderzoek naar bedreigingen van de bewakers van de rechtsstaat: magistraten, politici, journalisten, notarissen, advocaten, politiemensen en burgemeesters. Deze bedreigingen zijn niet alleen afkomstig van gestoorde enkelingen, maar ook uit de wereld van de misdaad en van extremistische politieke organisaties.

Buruma, Y. (2005). *De dreigingspiraal. Onbedoelde neveneffecten van de misdaadbestrijding*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers (ISBN 90-5454-610-7). Terrorisme en andere bedreigingen van de veiligheid zetten het strafrecht onder druk. Reacties op dreigingen lokken reacties uit die nieuwe gevaren teweegbrengen: inperkingen van vrijheden en inbreuken op wat wij rechtvaardig vinden. In 'De dreigingspiraal' beschrijft Buruma verschillende onbedoelde neveneffecten van reacties op fouten uit het verleden.

Hopkins, Ruth (2005). *Ik laat je nooit meer gaan Het meisje, de vrouw, de handelaar en de agent*. Breda: Uitgeverij De Geus (ISBN 90-445-0542-4).

Na eerder over vrouwenhandel te hebben gepubliceerd voor de Europese Unie (Hippokrates JAI-2001HIP/023) is er nu een nieuw boek verschenen van onderzoeksjournaliste Ruth Hopkins over de Nederlandse vrouwenhandel en haar mondiale vertakkingen. Op gedetailleerde wijze laat Hopkins zien hoe het leven van verhandelde vrouwen er uit ziet na de afschaffing van het bordelverbod. Ze beschrijft de situatie op de Amsterdamse wallen, maar doet tevens verslag vanuit Albanië - één van de belangrijke herkomstlanden van de vrouwen. Ze heeft hierbij niet uitsluitend aandacht voor de slachtoffers van mensenhandel, maar tevens voor de rol van de overheid en de mensenhandelaren.

Kortekaas, J. (2005). *Risicoanalyse georganiseerde criminaliteit. Uitwerking instrumentarium en toepassing op de ICT-ontwikkelingen*. Den Haag: Elsevier Overheid (ISBN-90-5901-603-3).

Dit promotie-onderzoek beschrijft een instrumentarium voor risicoanalyse op het terrein van georganiseerde criminaliteit, ontwikkeld vanuit het perspectief van illegale groothandelondernemingen en de gelegenheidstheorie. Dit instrumentarium wordt vervolgens toegepast op ICT-ontwikkelingen, waarbij zeven risico's worden geïdentificeerd en geanalyseerd.

Kruisbergen, E.W. (2005). *Voorlichting: doen of laten? Theorie van afschrikwekkende voorlichtingscampagnes toegepast op de casus van bolletjesslikkers*. *Beleidswetenschap*. (3): 38-51.

In dit artikel wordt vanuit bestuurskundige en sociaal-psychologische inzichten het gebruik van afschrikwekkende voorlichtingscampagnes aan een kritische beschouwing onderworpen. Op basis daarvan wordt bezien of het zinvol kan zijn om de maatregelen die worden ingezet tegen bolletjesslikkers aan te vullen met een voorlichtingscampagne die potentiële drugskoeriers confronteert met de fysieke risico's van deze smokkelmethode.

U.S Department of State (2005). *Victims of Trafficking and Violence Protection Act of 2000: Trafficking in Persons Report June 2005* (te downloaden: www.state.gov/g/tip).

De vijfde publicatie in de jaarlijkse mensenhandelrapportage van het US Department of State. De inleidende hoofdstukken richten zich op oorzaken en bestrijding van mensenhandel, de werkwijzen van mensenhandelaren, de kosten van mensenhandel voor slachtoffers en samenlevingen en een apart hoofdstuk over best practices in de strijd tegen mensenhandel. Het grootste deel van het rapport wordt in beslag genomen door korte landenbeschrijvingen (Country Narratives A-Z) met een stand van zaken ten aanzien van aard en omvang van de mensenhandel en de (nationale) bestrijding. Een belangrijke conclusie van het rapport luidt dat het aantal slachtoffers van mensenhandel sterk aan het toenemen is.

Valk, G. de (2005). *Dutch Intelligence – Towards a Qualitative Framework for Analysis*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers (ISBN 90-5454-625-5).

Hoe kan de kwaliteit van informatie van inlichtingendiensten worden gemeten? Dit onderzoek geeft handvatten voor een analysesysteem dat de kwaliteit van informatie kan meten zonder dat deze compleet is, of het resultaat van een bedreiging bekend is.

CIROC-studiedagen

- 15 maart 2006: 'Georganiseerde misdaad en de Derde Wereld'
- 17 mei 2006: 'Internationale smokkelparadijzen'

COLOFON

Redactie: dr. E.R. Kleemans en dr. R. Staring

CIROC

Vrije Universiteit Amsterdam
Kamer 5A-42,
De Boelelaan 1105, 1081 HV Amsterdam
email: ciroc@rechten.vu.nl

Tel: +31 (0) 20 598 6231

www.ciroc.nl